

Nyitott kapuk Angliában

Az idén szeptember 7-én és 8-án tízedszer rendezték meg a Libtech International könyvtár és információtechnikai kiállítást.

A Libtech több mint 90, zömében brit cég vagy nemzetközi cég nagy-britanniai képviselője és részben nem profitorientált szervezetek, így a Library Association kínálatát vonultatták fel.

A kiállítás mellett számtalan továbbképző szemináriumot is meghirdettek.

A jubileum ténye, valamint a Közép- és Kelet-Európában bekövetkezett változások arra készítették a szervezőket, hogy térségükből minél több könyvtárost és információs szakembert „csábítsanak” a rendezvényre, amelynek helyszíne a University of Hertfordshire (Hatfield) volt. Az e célból életre hívott Open Doors program valóban nyitott kaput jelentett, hiszen mintegy 170 könyvtáros jött el Közép- és Kelet-Európa számos országából, mindenek előtt Csehországból, Lengyelországból és Magyarországból és élt az ingyenes szállás, valamint a kiállítás-hoz kapcsolódó szemináriumok ingyenes látogatása lehetőségével.

A magyar résztvevők jelentős része a Magyar Könyvtárosok Egyesületének szervezésében jött Hatfieldbe. Igen sok könyvtárat, köztük egyetemi és főiskolai könyvtárakat, megyei könyvtárakat képviseltünk és ott voltak az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai is.

Mindezt tekinthetnénk pusztán hírnek is. A Libtech International 94 néhány magyar résztvevőjével azonban megkíséreltük kicsit részletesebben megmutatni, mit láttunk, mit hallottunk. A kiállításról kétféle megközelítésben olvashattunk. *Vasas Livia* (Simmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára) meg is nevezi a kiállítókat, míg *Koltay Tibor* (Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára) inkább csak néhány témára koncentrálna, a kiállítók megnevezése nélkül. Mindkét írásnak adhattunk volna az „Érdekességek a kiállításról” címet, de az utóbbi „Állományvédelem és önkiszolgálás” címmel kerül az olvasó elé, hiszen főként ezekről esik szó ebben a részben. Szinte természetesnek is tekinthetjük, hogy akad olyan érdekesség a kiállításról, amely mindkét írásban feltűnik. *Tószegi Zsuzsa* (Országos Széchényi Könyvtár) a kiállításon látott ALICE integrált rendszer kapcsán ismerteti meg az olvasót néhány újdonsággal.

A kiállítás-hoz kapcsolódó szemináriumok tekintetében méginkább érthető a különbözőség, hiszen ki-ki maga választotta ki, melyiken vegyen részt. *Vasas Livia* a „WAN Bang” címűről, *Koltay Tibor* a virtuális valóság könyvtári alkalmazásaival foglalkozóról számol be.

A kiállításon részt vevő magyar csoport egy része az IQSOFT Rt. támogatásával ellátogatott a londoni székhelyű EBRD-ban Információs Központjába. Erről a látogatásról *Mikulás Gábor* (Kecskeméti Tanítóképző Főiskola Könyvtára) tudósít. *Varga Ágnes* (Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, Nyíregyháza) írásában a Hertford megyei Könyvtárat mutatja be.

Érdekességek a kiállításról

A kiállítók közül – a teljesség igénye nélkül – néhány érdekességről adunk számot. Az SLS (Information Systems) Ltd. kiemelkedett hálózati megoldásaival, illetve orvosi és gyógyszerészeti CD adatbázisaival. A gazdaságos üzemelést segíti az integrált könyvtári rendszer, valamint a CD hálózat közös terminálon való használata. A CD-ROM kiadók újdonsága a SMART kártya, mely lehetővé teszi mind a CD-ROM, mind az online rendszerek használatát „pay as you use” alapon.

A Selectacopy bemutatott egy többfunkciós leképező terméket (digitális másoló+scanner+lézerprinter), amely BOOKFAX néven a könyvek, illetve egyéb bekötött művek faxon való továbbítását teszi lehetővé anélkül, hogy előtte fénymásolatot kellene készíteni.

A SilverPlatter bemutatta az Electronic Reference Library-t (ERL). Ez a termék megoldást hoz a CD-ROM-on vásárolt SilverPlatter adatbázisok WAN-on (wide area network) való megosztásához, s így hozzáférést biztosít a legtöbb SilverPlatter adatbázishoz. Internet hálózaton keresztül (pl.: Medline a SOTNET-en). A SilverPlatter lehetővé tesz egy ingyenes teszt periódust (1 hónap), amikor az adatbázisokban 'free of charge' lehet keresni az Interneten keresztül. A bostoni SilverPlatter irodában például 20 különböző SilverPlatter adatbázis fut egy ERL servergépén.

A Bowker Saur új CD-ROM terméke az EUROPEAN R & D Database Európa 37 országából 23 000 szervezet, valamint 100 000 alap és alkalmazott kutatásban résztvevő személy adatait tartalmazza CD-ROM-on. Ugyanezen cég terméke a Q-Link Enquiry Management System, melyet a gyógyszerészeti társaságok részére fejlesztettek ki, statisztika és grafikai management információkkal látva el a kutatókat.

A Parkerline szolgáltatás biztosítja az angol Janet hálózat tagjainak az online könyv- és folyóiratrendelést a Blackwell cégtől (Oxford) a raktáron lévő negyed-

millió kurrens állományból. A SWETS LJK Ltd. cég, mint a világ egyik legnagyobb folyóiratbeszerző cége, elektronikus folyóiratok előfizetésére hívta fel a figyelmet. A DataSwets online információs és kommunikációs szolgáltatásával szinte napi nyilvántartással tájékoztat a meglévő- vagy éppen késedelmesen megjelenő – folyóiratokról.

A *HMSO Electronic Publishing* termékei CD-ROM-on, disketten és mágnesszalagon teljes szövegű információt tartalmaznak (pl. gyógyszerészeti szabványok). Az interaktív multimédia CD Nagy-Britannia szerepét mutatta be az úrkutatásban. Ugyancsak multimédiás oktató rendszert mutatott be a *D S Limited – GALAXY 2000* – iskolák, főiskolák részére.

Izgalmas volt látni a *Microinfo Ltd* standján a 800 különböző CD-ROM címet (100 előállító termékét) – köztük orvosi, gyógyszerészeti információkat tartalmazó anyagokat. Pl. Multimédia Encyclopedia of Science and Technology (McGraw-Hill). Az OCLC Europe (Online Computer Library Center) az Online Union Catalog (OLUC) bibliográfiai rekordjai a világ legnagyobb könyvtárainak és kutatóintézeti könyvtárainak a kurrens és inkurrens állományát tartalmazza. Ehhez csökkentett áron hozzáférési lehetőséget biztosít. Jelenleg 52 országból 18 000 könyvtár használja az OCLC termékeit (online vagy CD-ROM-on).

Legújabb vállalkozását az alábbiakban mutatjuk be:

Az EMOS „cater” for libraries a kiállítóhelyen működő sokfunkciós management-rendszert széles alkalmazási lehetőségekkel mutatta be: A konferencia résztvevőinek teljes vendéglátása (reggeli, ebéd) a pénzforgalom teljes kiküszöbölésével, mágneskártyával történt, s ha valaki túllépte a keretét, akkor az automata pénzerme bedobásával az összegnek megfelelően újraérvényesítette a kártyát, amely azután levásárolható volt. Ugyanezen az alapon működtek a fénymásológépek is. Pénzerme bedobásával lehetett érvényesíteni a mágneskártyát, majd a fénymásológép ezen kártyával üzemelt.

A *STAR Informations Systems* (az alpha Microsystem fejlesztette ki) olyan szoftver termékeket állított ki, melyet a könyvtárakon kívül a levéltárak, múzeumok is jól hasznosíthatnak, mivel a szöveges információ mellett a képeket, ábrákat kiválóan kezeli, kapcsolja azokat a már meglévő adatbázishoz, raktározza, majd könnyedén visszakeresi.

Az integrált könyvtári rendszerek közül a *Dynix* kiállította *Marquis* rendszerét, bemutatva legújabb multimédiás fejlesztésüket (kép- és hangtárolás, visszakeresés) feltöltött adatbázissal. A személyes konzultáció során tudtuk meg, hogy rövidesen készen lesz a *DYNIX-HORIZONT*, mely a többnyelvűséget (pl.: magyar) támogatja.

Állományvédelem és önkiszolgálás

Mivel a mi könyvtáraink (egyelőre legalábbis) nem virtuálisak, azaz valóságos falak között működnek, nem volt érdektelen megnézni a könyvtári állományvédelmi eszközökkel foglalkozó – egyébként számos – cég kínálatát és azt is, vajon a mágneses, vagy a rádiófrekvenciás rendszereket részcserélik-e előnyben. Legtöbbször az előbbit kínálják, vagy a választás lehetőségét nyújtva az előbbit ajánlják inkább a könyvtáraknak.

Láthattunk a kiállításon önkiszolgáló munkaállomásokat is, amelyeknél az olvasó nemcsak maga végzi el a katalógusban a kölcsönzési műveleteket, de még a könyvek demagnetizálását is rábízhatjuk, nem is beszélve arról, hogy a gép „elrendezi” a késcdelmi díjak ügyintézését is.

Az önkiszolgáláshoz szükséges berendezésekből egyébként is bőven volt kínálat. Mindegy, hogy csak másológépet akarunk-e kártyával üzemeltetni, vagy a bejutást is azonosításhoz kívánjuk kötni, netán a büfében is lehessen kártyára vásárolni, számtalan egymást kiegészítő (és egymást feleslegessé tévő) megoldást, egyszerű és komplex rendszereket találunk.

Nem teljesen új dolog, de bizonyára egyre többen érdeklődnek majd a személyi bibliográfiák kialakításához használható szoftverek iránt.

Ezek már az „online-világban” megjelentek, de a CD-ROM-ok terjedésével új jelentőséget látszanak kapni. A találatok ugyanis szinte tetszés szerinti bibliográfiai formába rendezhetők segítségükkel, megkönnyítve ilyen módon (főként) a külföldi folyóiratokban lévők publikálásakor a hivatkozások formázását. Előbb-utóbb a kutatóintézeti és felsőoktatási könyvtárakban, vagy magukban az intézményekben támadhat igény ilyen eszközök használatára.

Megjelentek a kiállításon a könyvek kötését kímélő másológépek és a fax-másológép-lézernyomtató hármasát egyesítő készülékek, amelyek segítségével eleve hagyományos papíron kaphatunk könyvtárközi kölcsönzésben faxon továbbított cikkmásolatokat, illetve külön másolás nélkül teljesíthetünk ilyen kéréseket.

WAN BANG

A konferenciák közül kiemelkedett a WAN BANG című. A WIDE AREA NETWORK a széles hálózati lehetőségeket tárta fel. A CD-ROM hálózatok, valamint könyvtári tevékenységhez szükséges munkafolyamatoknál használt szoftverek Internet használatával világméretű kapcsolatot biztosítanak. A használat a személyzet referenz-munkájának a könnyítését, a használók közvetlen szolgáltatási lehetőségét, az új szolgáltatásfelelőseket, a szakemberek számára biztosított nagyobb, javított kapcsolatteremtési lehetőségeket nyújt.

A lehetőségek szinte végtelen sorát kínálja a WAN: az oktatás, a kutatás, a piac, a kereskedelem, a bankvilág stb. területén. Módot nyújt továbbá a szervezeteken túl a magánszemélyek hétköznapi használatára is. A Manchester Host előadója felsorolta a kommunikációs szolgáltatások sokféleségét (e-mail, fax, telex, file transfer, telnet adatbázisok használata), valamint azok használati lehetőségét: a bulletin board, kereskedelmi adatbázisok használatát, bibliográfiai adatbázisok használatát, majd a konkrét kapcsolódás lehetőségét vázolta fel (PC, modem, telefonvonal előfizetés). A SOUTH BRISTOL LEARNING NETWORK előadója a számítógépes információelérés fejlődési útvonaltát vázolta fel, majd céljaik között a legfontosabbnak jelölte meg: támogatni az emberek egész életén keresztül való tanulását s megmutatni, hogy hol, mikor, hogyan és mit lehet tanulni.

A nevelési célzattal működő szervezetek az eszköztárakban tartják a hozzáférési lehetőségek garmadáját: telcx, fax, computer, e-mail, local TV, videotext, kábel TV, videokonferencia, közösségi információs szolgálat, VOLNET, INTERNET.

A WIRRAL Metropolitan College előadója a CD-ROM a WAN-on c. előadásában egy rövid példán mutatta be a használatát. A hálózatban működő CD-ROM-ok először 2 miles, majd 60 miles, jelenleg pedig 110 miles sugarú körben elérhetők, 1500 munkahellyel – tavaly mintegy 1 millió óra használatával bizonyítva a hálózatnak gyakorlati jelentőségét. Szerinte a fejlődés fő irányát a multimédia CD-ROM, a grafikus környezet, valamint az egyedi CD-ROM előállítás határozza meg.

Virtuális valóság a könyvtárban?

A Library Association nemcsak kiállítóként volt jelen, hanem több szeminárium szervezőjeként is. A „böngészés a virtuális valóságban” elnevezésű szemináriumon érdekes fejlődés lehetőségével ismerkedhettünk meg, a virtuális valóság könyvtári alkalmazásával.

A virtuális valóság nem azonos a virtuális könyvtárral. Az a formája pedig, amelyet legtöbben ismerünk és amelyet leginkább a különleges sisak, az adat-továbbító kesztyű segít elképzelnünk, inkább a különböző szimuláción alapuló kiképzési területek és a játékok világa. Van viszont asztali (desktop) virtuális valóság is, és ez már szerepet kaphat a könyvtárban is.

A virtuális valóságra épülő könyvtárban böngészni lehetne az állományt, szemben az OPAC-okban jelenleg megszokott keresés-alapú megközelítéssel. A böngészés ugyanis veleszületett képesség, amely a rend felismerésén alapul, így például ha egy releváns dokumentumot keresünk, feltételezzük, hogy szomszédságában is releváns dokumentumokat találunk, hiszen a hasonló témájú dokumentumokat azonos helyen szokták tárolni. Ez józan ésszel belátható és nem kell hozzá olyan gondolati modelleket beépítenünk, mint amilyeneket megkövetel a katalógusokban való keresés.

Virtuális valóságra épülő könyvtárra nincs szükség, ha böngészhetjük magukat a könyvtári polcokat. Ha viszont zárt a könyvtár állománya, csak távolról elérhető, vagy nem könyvespolcokból áll a gyűjtemény, tehát például online adatbázisról van szó, szükséges, hogy a számítógép képernyőjén böngészhessünk.

Emellett tudnunk kell, hogy a polcok böngészésének számos előnye mellett hátrányokkal is számolnunk kell. Polcaink nem végtelenek, sokszor nincs elegendő példányunk, hogy azokat mindenhová kitegyük, ahová téma szerint tartoznának. Ezek a problémák nincsenek meg a virtuális könyvtárban.

Az előadó *Alan Poulter* még meg is feledkezett arról, hogy még a szabad polcok esetében sem szükségtelen a virtuális böngészés, hiszen a szabadpolcon legtöbbször éppen a legjobb, legérdekesebb, legfontosabb könyveket nem találjuk meg, mert ezeket valaki kikölcshözte, míg a virtuális polcon mindig ott vannak ezek is.

A virtuális valóság arra szolgál, hogy segítségével igen komplex adatokat vizuálisan megjelenítsünk, manipuláljuk és velük interakcióba kerülünk. A virtuális valóságot generáló szoftverek egy főként vizuálisan megjelenített virtuális valóságot segítenek létrehozni.

Virtuális valóság előállítására alkalmas programokat többen gyártanak, de ezek egyelőre meglehetősen drágák. Alan Poulter az ingyenesen megkapható és csak 386-os PC-t igénylő REDN386 nevű programot használta fel, amely FTP-vel letölthető az internetről és használatának van elektronikus vitafóruma, valamint nyomtatott kézikönyve is.

Alan Poulter virtuális valóságra épülő könyvtára *Jorge Luis Borges* argentin író, a Nemzeti Könyvtár igazgatója „Babeli könyvtár” című könyvének mintájára épül fel. Borges könyvtára végtelen, egymással összekapcsolt hatszögletű galériákból áll. Alan Poulter könyvtára négy emeletes. Egy-egy emeletet kapott Alan Poulter, a címek, a témák és az osztályozás szerinti elhelyezés. Az emeletek elnevezése szövegesen is megjelenik és a tájékozódást a falak és a padlózat eltérő színei is jelzik. Lépcsők nincsenek, de középen van a függőleges irányú közlekedést lehetővé tevő övezet, bár a plafonon át is közlekedhetünk, hiszen a virtuális valóságban a falak átjárhatóak.

Egy-egy emelet kisebb részekre tagozódik (pl. szerzők A-tól E-ig). A könyvek kiadók szerint más és más színűek. Nyolc kameraállás áll rendelkezésre és a kameraállások váltogatásával járhatjuk be leggyorsabban a könyvtárat.

A falak kívülről átlátszóak, tehát kívülről nézve is böngészhető a könyvtár. Meg kell vallanunk, hogy a bemutatott szoftver nem volt túl meggyőző, de a drágább szoftverek nyilván megfelelnek.

A fő probléma azonban nem ez, hanem az, hogy a virtuális polcon megtalált könyvet a valóságos polcokon is fel kell lelnünk, amihez a virtuális valóságot valahogy össze kell kötnünk a katalógus rekordjaival. És ez még nincs megoldva.

Látogatás az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) Üzleti Információs Központjában

Az EBRD Üzleti Információs Központjának vezetője, *dr. Frank Ryan* tájékoztatta a magyar könyvtárosokat. A professzionális szintű előadást nagy képernyőre kivetített és asztalokra kitett ábrákon és táblázatokon keresztül párhuzamosan is figyelemmel lehetett kísélni.

Az 1991-ben alapított EBRD célja, hogy a kelet- és közép-európai országok piacgazdaságának kialakulását segítse azzal, hogy hitelt nyújt a fejlesztésekhez.

A bank munkatársainak száma 59, akik közül huszonöten Kelet- és Közép-Európából, valamint az egykori Szovjetunió területéről érkeztek. A munkatársak átlagéletkora 30 év alatt van.

Mindenki által beszélt nyelv az angol, második leginkább beszélt nyelv a francia, majd a német és az orosz. A bank tőkéje 10 milliárd ECU, amelynek 30%-át kölcsönzi más bankoknak.

Az információs központ feladata a kész információ átsomagolása. Eközben állandóan szem előtt tartja, hogy a megfelelő információt a megfelelő személynek, a megfelelő időben, a megfelelő célra, a megfelelő formában és megfizethető áron kínálja.

A kritériumok a következőket takarják:

A megfelelő információ. A könyvtárolmány nagysága nem jelentős, periodikákból viszont 2,5 ezret fizetnek elő, legtöbb példányban a Financial Times-t (52 pld.), második a The Economist. A legfontosabb információs forrást azonban a külső számítógépes adatbázisok jelentik: Mead (hírek, jogi), Dialóg (hírek, céginformáció, tudomány és technológia), Dow Jones (hírek), Reuters (hírek), Ft Profile (hírek, céginformáció, piaci információ), MAID (hírek, céginformáció, piaci információ) valamint Data-Star (hírek, céginformáció, kutatás és technológia). A szolgáltatott információk köre: piaci, ipari, politikai, technológia, gazdaság, környezeti információ, továbbá perszonália és hitelezési kockázat.

Az információs központ által szolgáltatott adatok igazságtartalmának a kérdése nagy gondot jelent. Mivel lehetetlen minden forrás megbízhatóságát értékelni, ezért ügyelnek arra, hogy a továbbadott információ kinek a felmérését, véleményét tükrözi. Tehát még az ilyen bőséges anyagi háttérrel rendelkező könyvtár is „átpasszolja a labdát” az információ hitelességét illetően.

A megfelelő személynek: a bankon belüli kommunikációt belső elektronikus posta segíti. Ezen keresztül végzik a tényfigyelést is: minden kérő személyre szóló keresést kap.

A megfelelő időben: „időszerűnek lenni sokkal fontosabb, mint információt gyűjteni” – hangzott el. Ezért az információs központ legnagyobb feladata az adatok frissítése. A frissességre példa a „téma frissítés”, amely egy adott témában hetente egyszer, gyakorlatilag azonban bármely napon megrendelhető. Hétfőn frissítik például az Oroszországgal, Belorusziával, Ukrajnával, Grúziával és Örményországgal kapcsolatos cikk-adatbázist, kedden a Lengyelországgal, Csehországgal, Szlovákiával és Magyarországgal kapcsolatosat.

Az adatbázisokból kívánságra 7–8 lapos kiadványok készülnek, ezekből a jelenlévők kaptak egyet-egyét, amelyek a különféle online adatbázisokból lekérdezett, rövidített szöveges cikkeket tartalmaznak. A házi elektronikus postán leadott kérésre azonnal küldik egy-egy cikk teljes szöveges változatát is. Talán legmellbevágóbb volt azt megtudni, hogy a témafigyelések mennyire pontosak és gyorsak. Az információs központ számos online adatbázis-szolgáltatást vesz igénybe, Ryan úr a kedvenc Reuters-hostját hozta példának: a Reuters Business Data a hír megszületésétől számított 45 percen belül lekérdezhető. A lekért adatokból 5 (azaz öt) percen belül képes az információs központ nyomtatott füzetet vagy elektronikus adatbázist készíteni, illetve továbbadni. Így a keresett információ a keletkezéstől számított szűk egy órán belül ott van a felhasználónál.

A megfelelő célra: az információs központ természetesen nem szól bele, hogy

ki mire használja fel az általuk nyújtott szolgáltatást. Vannak azonban bizonyos irányelvek. Ilyen például, hogy aki 100 periodikánál többet kér szobájába, annak törlik az igényét, hiszen a lapok köröztetése nem olcsó, és rendszeres áttanulmányozásuk nem enged időt az érdemi munkának; egyszerűen szólva: a munkatársak munka helyett olvasnának.

A megfelelő formában: a használók dönthetik el, hogy a dokumentumokat képernyőn vagy nyomtatva szeretnék-e olvasni. Formai elv az információs központban a rövidegség is. A kereső személy megadhat bármilyen kereső kérdéseket, de csak célszerű nagyságú adathalmazt bocsátanak rendelkezésére: száz oldalt senkinek a kérésére nem küldenek el vagy nyomtatnak ki, ez nagyon komolytalan lenne – mondta Frank Ryan.

Az információs központban fontos a diszkréció és az adatok biztonsága. A banki email hálózat nincsen összekötve az Internettel, legalábbis egyelőre. Ehhez a jelenlegi belső munkára használatos biztonsági rendszernél és vírusvédelemnél komolyabbat kell kiépíteni. Valószínűleg azt is a biztonságra törekvés indokolta, hogy a portára érkezésünkkor arra járó Németh Miklós bankelnök lefényképezése után figyelmeztettek bennünket: az egész épületben tilos a fényképezés, engedélyt még az elnök sem adhat.

Megfizethető áron: talán mondani sem kell, hogy az információ naprakészsége mennyire fontos egy milliárdokat megforgató bank döntéseinél. Így nem véletlen, hogy az online adatbázisok gyors (és nem olcsó) szolgáltatásaira hagyatkoznak. Apró érdekesség volt, hogy a Reuters Business Frefing adatbázisban való példakereséskor a képernyőn megjelenik az a (nem kis) összeg, amelyet meg kell fizetnie a használónak – adott esetben a könyvtárnak – ha lekéri a táblázatok teljes szövegét. A könyvtáros így könnyen végezhet ezen a területen is költséghatékonyság-elemzést.

Hogy az információs központ milyen sikerrel alkalmazza a fenti kritériumokat, azt mutatja, hogy a kérések száma gyorsan emelkedik. 1993-ban például 31 744, 1994 első félévében (!) 32 521 érkezett.

Az információs központ munkája nem tartalmaz semmi olyan elemet, amelyet csupán saját maguk érdeke kívánna meg, vagy céltalan presztizst szolgálna. Ryan úr, a kémiai tudományok doktora például anélkül vezeti az információs központot, hogy papírja lenne könyvtárosi ismeretekről: nincsen szüksége jelenlegi munkájához a könyvtárosi vagy informatikusi végzettségre, ezért semmi nem indokolja, hogy meg kellene azt szereznie.

Sok könyvtár úgy gondolja – mondta Frank Ryan –, hogy jobban tudnának dolgozni, ha nem lennének olvasók. Nálunk ez pont fordítva van. Nagy figyelmet fordítunk arra, hogy a lehetséges használókat aktív ügyfelünké tegyük. Rendszeresen szervezünk tájékoztatókat a különféle célcsoportok számára. Az ilyen bemutatók után mindig megemelkedik a kérések, lekérdezések száma. A könyvtárról van multimédiás és nyomtatott bemutató anyag is, az utóbbi műanyagfóliával bevonva; „kávészifon” formában.

Az információs központ munkaszervezésében a TOM (teljes körű minőségbiztosítás) gyakorlata érvényesül. Ha például nem érkezik meg egy periodika, akkor az információs központ garantálja, hogy egy órán belül beszerzik, pótlólag. Az ellátás azonban nem mindig zökkenőmentes; néha egészen újszerű megoldásokat kell választani. Frank Ryan ezzel kapcsolatban egy példát is említett, melyben személyes kapcsolat segített a folyamatos beszerzés biztosításában: a szigetországban az utóbbi öt évben nagy gondot jelentett az oroszországi periodikák rendszeres beszerzése. Az egyik diplomata orosz származású feleségének Moszkvában élő szülei rendszeresen küldték a lapokat. Baráti körben kapták a javaslatot, hogy kérjenek – fizetség ellenében – gazdasági lapokat is. A kísérlet bevált: a moszkvai após otthagya alig jövedelmező akkori állását, és azzal foglalkozik, hogy reggel Moszkvában megvásárolja a szükséges lapokat, majd postára adja, Londonba címezve, az ottani üzlemberek nagy hasznára. A példából úgy tűnik, hogy a minőségi szolgáltatásnak néha kifürkészhetetlen útjai vannak. A látogatás egésze azonban arról győzött meg, hogy a sokat emlegetett „value for money” – pénzért érték – bizony a gyakorlatban is működik. Megvalósításához – a jó tervezésen túl – el kell vetni minden szakmai gőgöt és babonát.

A Hertford megyei könyvtári rendszer (Hatfield)

Amikor a magyar könyvtári szakirodalomban az elmúlt években kiváló szakemberek fejtik ki véleményüket a könyvtári hálózatokról, a megújításra váró feladatrendszerekről, s számos vita folyik a központi szolgáltatásokról, a centralizáció-decentralizáció kérdéseiről, az angol közkönyvtárügyben már a 80-as évektől erőteljes hangsúlyt kapott egy könyvtári automatizáláson alapuló szolgáltatásrendszer kialakításának szükségessége.

A közkönyvtárak, a könyvtári világ szegényes rokonaiként csak saját kiépített helyi és megyei hálózatukon keresztül kapcsolódhatnak nagyobb (országos) hálózatokhoz, s képesek azok szolgáltatásainak átvételére.

Megnövekedett a „közvetítő” könyvtárak szerepe, melyek a Nemzeti Bibliográfiai adatbázison túl számos országos CD-ROM-os és on-line szolgáltatást közvetítenek, „átsomagolnak” és szétsugároznak a végállomások, a városi, körzeti

és iskolai könyvtárak felé. Ugyanakkor saját adatbázisokat is létrehoznak és részt vesznek a dokumentum-szolgáltatásban is.

Angliában a szakemberek újraértelmezték a központi szolgáltatások fogalmát és feladatrendszerét, s a közkönyvtárakban olyan ellátórendszereket hoztak létre, melyek működéséhez állami és települési anyagi erőforrásokat mozgósítottak. A kölcsönös és közös érdek szülte kooperáció erkölcsi profitot is hozott a könyvtáraknak.

Az angol könyvtári rendszer aktív számítógép-felhasználó. A könyvtárak olyan információs központoknak tekinthetők, melyek feladatául tűzték ki a társadalom problémamegoldó folyamatainak támogatását.

„Sokfelhasználós” adatállományok üzemeltetéséről gondoskodnak, az információs rendszerek szolgáltatásai nyíltak, mindenki számára elérhetők. Ún. „közösségi információs rendszereket is működtetnek az OPAC-on belül, vagy önálló rendszerként, hírt adnak az adott településen működő klubok, egyesületek tevékenységéről, a hálózat könyvtárainak nyitvatartásáról, szolgáltatásairól.

Integrált rendszerek teszik lehetővé, hogy az ellátórendszerben meglévő minden példányról pontosan lehet tudni, melyik egységnél van, kinél, s hogy ki lesz a következő előjegyzett használó. A közeli jövőben egyre nagyobb szerepet kap majd az elektronikus dokumentum-szolgáltatás az egyre emelkedő dokumentumárak miatt.

A Hertford megyei könyvtári és információs rendszer (Hatfield)

A hálózat központja a megyei könyvtár, mely a központi szolgáltatások telephelye, az iskolai könyvtárak ellátóközpontja és a megyei képzések és továbbképzések színtere is.

Ugyanakkor a település közkönyvtáraként nyilvános szolgáltatásokat nyújt (fax és minicom, – telefonos – szolgálat, CD-ROM és on-line keresési lehetőség, helyi közhasznú adatbázisok használata stb.)

991 ezer lakos könyvtári ellátását szervezi. Az elmúlt év forgalmi mutatói szerint a rendszerbe kapcsolt könyvtárakat 7,9 millióan látogatták, 11 millió dokumentumot kölcsönöztek és 2250 órát tartottak nyitva.

Az ellátórendszer legfontosabb elemei: Központi gyűjteményszervezés, tápaktári állomány és speciális gyűjtemények kialakítása; Az előbbiekre épülő szolgáltatások biztosítása; Széleskörű „közvetítő” funkció teljesítése; Kvalifikált személyzet biztosítása; Integrált számítógépes hálózat és információs rendszer működtetése.

A Hertford megyei automatizálási rendszer

A tervek már az 1970-es években megszülettek, azonban az első automatizált könyvtár csak 1982-ben nyílt meg Hempstead-ben. Mára már minden könyvtár – a mozgó könyvtárak is – bekapcsolódtak a rendszerbe. 11 millió könyvtári egységet 721 500 olvasó érhet el 54 fix és 13 mobil ponton. A kórházi és börtönkönyvtárak szintén automatizáltak.

A jelenleg használt, integrált számítógépes rendszer 1989-ben jött létre, mely 4 együttműködő modulból áll (kölcsonzés, katalógus, böngészés: példányinformációk és rendelés).

A könyvtár rendszerközpontot bérel, bér munkában végezteti a rendszerkarbantartásokat és archiválásokat – a hatalmas adatmennyiség miatt.

Az automatizált rendszer egyaránt előnyös a könyvtárhasználónak és a könyvtárosnak, hiszen közös katalogizálást és analízist biztosít, megyei rendszerként működtethető, képes management-információkat nyújtani, és lehetővé teszi a megyei szintű előjegyzési rendszert, valamint meggyorsítja a könyvtárközi kölcsönzést.

A központi könyvtár sokszínű szolgáltatásai a különgyűjtemények magas számának és összetételének köszönhetőek. A társadalom minden rétege potenciális könyvtárhasználónak tekinthető, ezért nagy figyelmet és anyagi erőforrásokat fordítanak a hátrányos rétegek számára elérhető megyei szolgáltatások előállítására. A vakok számára létrehozott hangoskönyv- és folyóiratgyűjtemény mellett a süketek részére videotárat alakítottak ki. Körültekintően szervezték meg a vak- és siket gyerekek dokumentumokkal történő ellátását is. Az államilag támogatott kiadói politika is eredményezte, hogy a szellemi fogyatékos gyermekek számára külön-gyűjtemény vált kialakíthatóvá.

Az állami és hivatali publikációk számára speciális részleget hoztak létre, melyekben megtalálhatók a parlamenti anyagok, a helyi területi jegyzőkönyvek a bírósági határozatok stb. Az üzleti információknak, valamint az idegennyelvű dokumentumoknak is külön könyvtárat hoztak létre.

Nem mindennapi a „drámák” könyvtára. Angliában és így Hertfordshire-ben is igen népszerű az amatőr színjátszás. E gyűjteményrészben 3400 forgatókönyv és 6300 dráma- és színdarab szövegekönyve található meg – tematikus bontásban (melodramák, vallásos színdarabok, gyermekdarabok, monológok). E gyűjtemény a színdarabok filmadaptációs videokazettáit és hangeffektusokat tartalmazó kazettákat is magában foglalja.

Az angol adófizető polgárok „kikövetelik” a könyvtáraktól a magasszintű és gyors szolgáltatásokat. A lakosság 70%-a információt kérő és könyvtárat hasz-

náló. Elvárják a rendszeres tájékoztatást, s a könyvtáraknak jól felfogott érdeke nélkülözhetetlenségük állandó bizonyítása. Ez csak magasszínvonaló PR-munkával valósítható meg. E tevékenység fő irányai a könyvtári szolgáltatásokat népszerűsítő, alapvető információkat nyújtó, az egész megyére érvényes kiadványok megjelentetése és terjesztése, könyvtári rendezvények (irodalmi és színházi estek szervezése, a könyvtárakat, az irodalmat népszerűsítő tárgyak (trikók, táskák, kitűzők) árusítása, és rétegeknek szóló könyvajánló tevékenység.

Végül kiemelni szükséges a Hertfordshire-i könyvtári és információs rendszer demokratizmusát. Azonos feltételek mellett, elektronikus és postai úton egyaránt, minden megyei lakos hozzájuthat a kívánt és szükséges dokumentumokhoz, illetve információkhoz.

Dr. Koltay Tibor – Dr. Vasas Lívia – Mikulás Gábor – Varga Ágnes

Alice Könyvországban

A kiállításon számos integrált könyvtári rendszert bemutattak – köztük olyan, nálunk is ismert „nagyágyúkat”, mint az ORACLE Libraries-t, vagy a TINLIB-et. A bőséges kínálatból most egy olyan rendszert választottunk ki, amely a megszo-kott munkafolyamatok gépesítésén túlmenően a kisebb intézmények számára is elérhető közelségbe hoz számtalan fontos kiegészítő funkciót, mint például az online hálózatokra való csatlakoztatást, a közös adatbázis építést, a képi információk feldolgozását, az online könyvtárközi kölcsönzést, a CD-ROM adatbázisokból a rekordok letöltését stb.

A *Softlink* cég Ausztriában, Új-Zélandon, Nagy-Britanniában, Izlandon és Malaysiában forgalmazott integrált könyvtári rendszere Európában az *ALICE* fantáziánévre hallgat. A névadásban állítólag nem kell más indokot keresni, minthogy Lewis Caroll búbajos hősnőjének a neve kellemes emlékeket ébreszt mindenkiben. Talán éppen ez a „kellemes” a kulcsszó, amely az egész rendszert áthatja. A fejlesztők törekvése az volt, hogy kedvező áron egy jól működő, minden feltételt kielégítő integrált rendszerrel támogassák a könyvtárak munkáját, amelynek működtetéséhez a könyvtárosoknak nem kell számítástechnikai szakértőkké válniuk. A *Softlink* elgondolása szerint akkor megy jól az üzlet, ha sok elégedett vevő ajánlja tovább a rendszert a többi könyvtárnak. (Ahogy pestiesen mondják, ez „be is jött” nekik; már több mint 2000 helyen működik a rendszer, és a telepítések száma igen gyorsan növekszik.)

Az *ALICE*-t három alapvető könyvtártípusra: közművelődési, iskolai és szak-könyvtári alkalmazásokra dolgozták ki. A többi integrált könyvtári rendszerhez hasonlóan az *ALICE* is modulokból épül fel, amelyek közül az intézménynek csak azokat kell megvennie, amelyekre valóban szüksége van. Az építőköcka elv abban is érvényesül, hogy nem feltétlenül kell egyszerre megvenni valamenyi elemet: folyamatosan is lehet bővíteni a rendszert. Az összesen harmincnál is több modul három fő csoportba osztották: az általános részbe a könyvtárszervezési,

a kölcsönzési és a tájékoztató (OPAC) modulok, a felsőbb szinthez a gyarapítási, a folyóiratnyilvántartó, a kommunikációs, az „iránytű”, a folyóiratok analitikus feltárása és a távoli online-lekérdezést biztosító modulok tartoznak. A speciális modulok közül terjedelmi okokból csak néhány különösen érdekeset említünk meg: ilyen a könyvtárközi kölcsönzés, a képek feldolgozása, a CD-ROM letöltő program, a könyvszemle, a gyors retrospektív feldolgozás, a profi lekérdezés, a többnyelvű interfész stb. A rendszer indításához elegendő a három általános modult megvenni, bár ehhez még a legtöbben a retrospektív feldolgozást lehetővé tevő modult is beszerzik. Az ALICE IBM kompatibilis PC-ken fut (minimális követelmény a 3.1-es DOS, 640K RAM és 80 Mb Winchester), de valamennyi ismert PC-s hálózati operációs rendszerrel – köztük a Novell Netware-rel, a Lantastic-kal stb. – képes együttműködni.

A rendszerszervezési modul az egész program lelke: ebben tartják nyilván a könyvtár pénzeszközeit, itt vannak az egységesített adatok a szerzőkről, a kiadókról, a tárgyszavakról, a dokumentumtípusokról stb. Ez a modul biztosítja az integrált rendszerekkel szemben támasztott követelmények teljesítését: az egyszerű feldolgozás elvét, a konzisztenciát, az esetleges többszöri feldolgozás kiszűrését, a visszakeresési szempontok bővítését is. Az egységesített adatokat egy funkcióbillentyűvel kinyitott ablakból lehet átemelni. Ugyanennek a modulnak további szolgáltatása mintegy 800 statisztikai kimutatás készítése. A rendszer karbantartási részéhez a heti kölcsönzési periódus lezárása, a kulcsszavak retrospektív generálisa, az olvasói adatok átvétele külső forrásból és más, az egész rendszerre érvényes műveletek végrehajtása tartozik.

A kölcsönzési modul nemcsak a szokásos műveletek: kölcsönzés, visszavétel, hosszabbítás, előjegyzés elvégzésére, hanem teljeskörű vagy részleges leltározásra is lehetőséget ad, mégpedig úgy, hogy ezalatt nem is kell a könyvtárat bezárni. Egy-egy újabb kölcsönzési műveletet két másodpercenként lehet végrehajtani. A rendszer vonalkódra épül, de időleges érvényű vonalkód adásával olyan könyvtári anyagok is kikölcsönözhetőek, amelyeknek egyébként nincs vonalkódjuk. Kiegészítő modulként csatlakoztatható egy önellenőrző modul is, amely a 3M biztonsági rendszerre épül – ez utóbbi működéséről Koltay Tibor számol be. A nyilvános olvasói katalógus lényege az egyszerűség: a felhasználókat nem akarják bonyolult keresési stratégiák követésére kényszeríteni. A profi felhasználók számára külön modult dolgoztak ki, amelyben az összetett kérdésekre is gyors választ kaphatnak a parancsmódú lekérdezés és a Boole-algebrai operátorok használatával.

A kommunikációs modul az online szolgáltatásokhoz könnyíti meg a kapcsolódást telefonon vagy modemen keresztül. Az ALICE a nálunk is ismert VT100-as terminál-emulációval és KMODEM, YMODEM stb. fájltovábbító szoftverekkel biztosítja az online lekérdezést, illetve a szükséges rekordok letöltését a könyvtár adatbázisába. Az „iránytű” a feldolgozott dokumentum típusától függetlenül egyidejűleg végez tematikus keresést a könyvekben, folyóiratcikkekben stb. Ebben a modulban nemcsak a könyvtárban meglévő, de külső forrásból származó információkat is kínálnak a felhasználóknak. A tematikus keresésre kapott válaszból azonnal kiderül, mely könyvtárban van meg a keresett mű – és ha nincs meg a helyszínen, az iránytű segítségével azonnal bekérhetik a külső forrásból a könyvet vagy a cikkmásolatot. Külön érdekessége ennek a modulnak, hogy ins-

tallálásának nem is előfeltétele a periodika modul megléte, anélkül is fel tud venni folyóiratcikkeket a rendszerbe.

A könyvtárközi kölcsönzési kérdéseket a felhasználók maguk is beírhatják a rendszerbe, mégpedig úgy, hogy a keresett mű adatait begépelik, és ha nincs meg a könyvtár állományában, átléphetnek a könyvtárközi kölcsönzési modulba, ahol leadhatják a megrendelést. Ha a kommunikációs modult is installálta a könyvtár, akkor távközlési vonalon azonnal továbbítható a kérés, ha pedig nincsenek be kötve a telekommunikációs hálózatba, akkor a kinyomtatott kérést postai úton lehet továbbítani más intézményhez. A beérkezett küldemények nyilvántartása is ennek a modulnak a keretei között zajlik.

A könyvszemle modulba nemcsak a könyvtárosok, hanem az olvasók is bevi hetnek adatokat. Ennek a ténynek főként az iskolai könyvtárakban lehet nagy jelentősége, ahol például a diákoknak kiadott feladat lehet a könyvek ismertetése, amelyek elkészültük után a többiek számára is hozzáférhetővé válnak. A képek feldolgozására szolgáló modul több feladatot is el tud látni: mód van például arra, hogy lényképes kölcsönzőjegyeket adjanak ki, de természetesen a nyomta tott dokumentumokban lévő képek is hozzáfűzhetők a szöveges adatokhoz. A CD-ROM letöltő program egyre bővülő kínálatot nyújt azokból a forrásokból, amelyeket a legnagyobb bibliográfiai adatbázisokat kiadó intézmények CD-ROM-on forgalmaznak. Már ma is elegendő egy ISBN szám megadása ahhoz, hogy a *British Library* BND, a *Whitaker*-féle Bookbank, a *Bookdata* Bookfind és *Bibliofile* CD-iról a könyvtár saját adatbázisszerkezetének megfelelően letöltse a keresett rekord adatait. Nem kell külön hangsúlyozni, hogy a bibliográfiai fel dolgozás alól így mentesülő könyvtárosok mennyivel több időt tudnak más fel adatokra fordítani.

Már említettük, hogy a gyors retrospektív feldolgozást lehetővé tevő modult szinte valamennyi vásárló megveszi. A fejlesztők szerint a rendelkezésre álló eszkö zökkel napi 1000 (nem tévedés, egyezer!) tételt lehet katalogizálni. Ez persze nem a hazai gyakorlatnak megfelelő, autopszián alapuló bibliográfiai adatfelvé telt jelentí, hanem azt, hogy a vonalkódok, illetve az ISBN számok alapján külső forrásból le lehet kérni a szükséges rekordokat, és azokat lehet visszamenőlege sen betölteni a rendszerbe. A többnyelvű interfész segítségével munkanyelvként franciát, spanyolt, izlandit, wales-it, skót keltát, malájt vagy arabot lehet kivá lasztani. Természetesen arra is van lehetőség, hogy a felhasználó menet közben válasszon az angol munkanyelvtől eltérőt, akár minden terminálon lehet más más nyelven lekérdezni a rendszert.

A sok korszerű és szellemes, felhasználóbarát megoldást kínáló rendszer lát tán egyetlen kérdés maradt megválaszolatlanul: vajon találkozunk ALICE-szel magyar könyvországban is?

Tószegi Zsuzsanna